

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Fırat University Journal of Social Science
Cilt: 21, Sayı: 1, Sayfa: 273-288, ELAZIĞ-2011

KAHRAMANLIKTAN VATAN HAINLIĞINA, ÇERKEZ ETHEM, KUVVE-İ SEYYARE'NİN TEŞKİLİ VE TASFİYESİ

*From Heroism to Lese-Majesty, Circassian Ethem, the Formation and Winding up
of Mobile Troops*

Nuran KILAVUZ¹

ÖZET

Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla savunmasız bırakılan Anadolu halkı, kendini savunmak için yerel direniş örgütleri olan Kuva-yı Milliye birliklerini oluşturdu. Özellikle 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgal etmesi, bölge halkının hızlıca teşkilatlanmasına neden oldu. Bu düzensiz halk örgütlenmelerinin içinde en önemlilerinden biri de Çerkez Ethem'in öncülüğünde kurulan Kuvve-i Seyyare'dir. Bu birlik, işgallere karşı koymada ve yerel isyanları bastırmada büyük yararlılık göstererek, merkezi otoritenin güçlenmesinde oldukça etkin rol oynamıştır. Çerkez Ethem ve kuvvetleri, belirli bir dönemden sonra otorite tanımaz hale gelmiştir. Özellikle düzenli orduya geçiş konusunda Ankara Hükümeti ile çatışan Çerkez Ethem, sonunda otoriteye karşı koyamayıp, Yunanlıların işgal ettiği İzmir'e sığınmıştır. Böylelikle Çerkez Ethem ve biraderleri vatan haini ilan edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çerkez Ethem, Kuvve-i Seyyare ve Tasfiyesi.

ABSTRACT

Anatolian nation, which was left undefended by Armistice of Mudros, formed Turkish Revolutionaries which were local resistance organizations in order to defend itself. Especially the Greek's occupying İzmir on 15 May 1919 caused locals to be organized quickly. One of the most important of these irregular public organizations was Mobile Troops formed by Circassian Ethem's leadership. This squad played effective role in getting strong of central authority by showing great effectiveness in defiance to the occupations and counterinsurgency of the local riots. Circassian Ethem and his troops disclaimed the authority after for a while. Eventually, Circassian Ethem, who was in conflict with Ankara Administration especially in the matter of transition to standing army, took refuge in İzmir occupied by the Greeks by not being able to resist the authority. Thus, Circassian Ethem and his brothers were proclaimed as traitors.

Key words: Circassian Ethem, Mobile Troops and its Winding up.

¹ Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu, Erzincan; nurankilgiz@hotmail.com

Giriş

1919-1922 yılları arasında Türkiye'deki Milli Mücadele gelişirken Osmanlı Devleti dağılıyor ve yerine "milli iradeye" dayandığını, siyasal meşruiyet kaynağının millet olduğunu söyleyen yeni bir devlet sistemi adım adım kuruluyordu. Yunan işgalinin ardından harekete geçen Ethem Bey, Salihli cephesinde Yunan askeri birliklerine karşı düzenlediği gerilla saldırılarıyla kısa sürede ünlenmiş, emrindeki kuvvetlerin sayısını da artırarak Kütahya havalisine egemen duruma gelmiş, "Kuvve-i Seyyare"nin Kumandanı olmuştur. Henüz Ankara'nın yeni bir iktidar merkezi olarak kendini kabul ettirme sürecinde emrinde önemli bir askeri kuvvet bulunmadığı 1920 yılının başlarında Batı Anadolu'da en önemli kuvvet Çerkez Ethem'di. Ankara'daki harekete karşı gelişmeye başlayan yerel isyanların birçoğu Çerkez Ethem tarafından bastırılmıştır. 1920 yılının Şubatı'ndan Mayıs'a kadar Marmara ve Ege bölgesindeki isyanlarla uğraşan ve tümünü de bastıran Çerkez Ethem ve kuvvetleri haziran ayında Çapanoğulları isyanı bastırmak için Ankara'ya çağrıldı (Çelik, 2007). Meclis tarafından kahraman gibi karşılandı. Çerkez Ethem Yozgat'a geçerken Ankara'da önder kadroyla görüşmede bulunmuş ve bir hayli sert eleştiriler yapmış ve paşalar da bunu unutmamıştır (Atay, 2004).

Yozgat isyanını da kısa sürede bastıran Çerkez Ethem asilerin bir bölümünü de kuvvetlerine katmıştır. İsyana sorumlularının yargılanması için kurduğu mahkemede isyanda ihmali gördüğü Ankara valisi Yahya Galip'i de yargılamak istedi (Ethem, 1998). Ancak M. Kemal Yahya Galip'in halk mahkemesi tarafından yargılanmasına izin vermedi. Bunun üzerine öfkelenen Çerkez Ethem'in Ankara'ya geldiğinde "*Büyük Millet Meclisi reisini meclisin önünde asacağım*" dediği Ankara'ya ulaşır. Meclis, bu sözün üzerinde çok durmaz, ancak Çerkez Ethem'in dönüşünde M. Kemal onunla karşılaşmamak için Ankara'dan ayrılarak Afyon'a orduları teftişe gider. Bu, Çerkez Ethem'in ikinci pervasızlığıdır.

İşgal ettiği alanı genişleterek ilerlemeye devam eden Yunan ordusunun ancak düzenli bir orduyla durdurulabileceği görüşüyle var olan askeri kuvvetlerin hızla yeniden örgütlenmesine ve tam anlamıyla milli bir orduya dönüşmesini savunan Ankara'daki önder kadrosu, Çerkez Ethem ve biraderlerinin direnişiyle karşı karşıya gelmiştir. Ancak Meclis'in otoritesinin devam etmesi için bu sorunun ortadan kalkması gerekir.

Yunan kuvvetleri ile ciddi bir çarpışma öncesinde Kuvve-i Seyyare'nin dağıtılması zorunlu hale gelmiştir. Sorunun barışçı yollardan çözümü için yapılan bir dizi görüşme ve tartışmanın ardından M. Kemal 27 Aralık 1920'de Garb cephesi komutanlığına Çerkez Ethem birliklerinin imha edilmesini emretti. Yaklaşık bir ay kadar süren bu süreç içerisinde Çerkez Ethem birlikleri dağıldı, Ethem ve kardeşleri Yunan işgali altındaki

İzmir'e geçti (Çelik, 2007) ve birliklerinin önemli bir kısmı da Türk ordusuna katılmıştır (Cebesoy, 2000).

Yaklaşık bir ay süren bir uğraş sonunda düzenli orduya alternatif olabilecek hiçbir kuvvet kalmamıştır. Çerkez Ethem isyanının bastırılmasıyla Kuva-yı Milliye devri kapanıp, Kuva-yı Nizamiye devri başlamıştır.

a-Milli Kuvvetler'in Teşekkülü

Kuva-yı Milliye hareketinin başlaması ve Batı Cephesinin kurulmasında; Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve Mondros Ateşkes Anlaşması uyarınca Türk ordusunun terhis edilmesi, Osmanlı Hükümetlerinin Türk halkının can ve mal güvenliğini koruyamaması, itilaf devletlerinin Mondros Ateşkes Anlaşması'nın hükümlerini tek taraflı uygulayarak Anadolu'yu yer yer işgal etmeleri etkili olmuştur (Kılağız, 2008).

İşgaller karşısında İstanbul Hükümeti'nin aczi ve korkaklığı, Anadolu insanına "kendi kaderini kendin tayin et" anlayışını kazandırmıştır. 1919-1922 yılları arasında Türkiye'deki Milli Mücadele gelişirken Osmanlı Devleti dağılıyor ve yerine "milli iradeye" dayandığını, siyasal meşruiyet kaynağının millet olduğunu söyleyen (Aydın, 2008) yeni bir devlet sistemi adım adım kuruluyordu. İşte daha bu sürecin başında -henüz Ankara'daki yeni merkezin elinde ciddi bir askeri kuvvet olmadığı sıralarda- Batı Anadolu'da Yunan işgaline karşı ortaya çıkan "milli direniş" bir yandan Ege'deki Çerkez Ethem'in çetelerinde, bir yandan da Anadolu'nun yer yer işgal edilen bölgelerindeki direniş birliklerinde kendini bulmuştur. Bunun neticesinde vatanın işgali karşısında halkın, malının, canının, dininin, ırz ve namusunun korunması kısaca ülkeye karşı olabilecek her türlü saldırıya karşı koymak için "Kuva-yı Milliye²" birlikleri denilen düzensiz birlikler kurulmuştur (Lewis, 1970). Sivil halk yurdun her yerinde çoğunluğu İttihatçı bir geçmişe sahip olan aydınların önderliğinde işgallere karşı örgütlenmeyi sürdürmüş, Türk bağımsızlığını devam ettirmek, Milli mücadeleye fiilen katılmak ve desteklemek amacıyla birçok dernekler kurmuştur (Turan, 1975). Müdafaa-i Hukuk, Muhafaza-i Hukuk, Redd-i İlhak gibi daha çok bir hak savunması maksadıyla kurulan Milli Cemiyetler, yerli müfrezelerin her türlü ikmal hizmetlerini yerine getiriyorlar, Kuva-yı Milliye'nin çeşitli ihtiyaçlarını karşılıyorlardı (Özkaya, 1992). Sivas Kongresi'nde 7 Eylül 1919'da alınan bir kararla, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk

² Geniş Bilgi için bkz. Alev Coşkun, **Kuva-yı Milliye'nin Kuruluşu**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.

Cemiyeti adıyla birleştirilmiş ve yerel örgütler olmaktan çıkarılmıştır (Arıburnu, 1997). Kuva-yı Milliye'nin askeri teşkilatlar ve kıtalarla ilişkisi yoktu. Bunların teşkilatı ve çalışmaları askeri birliklerden farklıydı (Selek, 1976) ve bu birlikler düzenli ordu kuruluncaya kadar hem düşman işgaline karşı hem de ayaklanmaların bastırılmasında etkin rol oynamıştır (Özkaya, 1992).

Çerkez Ethem birlikleri de bu işgaller süreci içerisinde kurulmuştur. Güney Marmara ve İzmir taraflarında özellikle Rum ve Ermenilerin neden oldukları anarşik eylemler artmıştır. Bazı köyler İzmir valisi Rahmi Bey'den ve İstanbul'dan yardım talebinde bulunmuşlar, ancak bekledikleri ilgiyi görememişler ve bu anarşik durum devam etmiştir. Onların bu hasmane davranışlarına karşı, hamiyetli ve vatanperver insanlar bir araya gelerek düşman karşısında bir cephe vücuda getirmişlerdir (Eroğlu, 1977). Bu arada Rauf Bey³ ve Miralay Bekir Sami Bey 23 ve 25 Mayıs 1919 tarihlerinde peş peşe Bandırma'ya gidip Çerkez Ethem'in babası Ali Bey ve büyük kardeşi Reşit Bey'den izin alınmak suretiyle, Ege bölgesinde Yunanlılara karşı bir müdafaa hattı oluşturmak için Çerkez Ethem'i göreve davet etmişlerdir (Ünal, 2000;). Bu görev, Çerkez Ethem tarafından derhal kabul edilerek, birkaç gün içinde çoğu akrabası ve arkadaşı olan on kişi ile Salihli kasabasına gelmiş ve İzmir'in işgalinden on beş gün sonra ilk karargâhını burada kurmuştur (Ünal, 2000).

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedileceğini anlamış olan Enver Paşa ve Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Eşref Sencer Bey, ileride yapılacak bir mücadele için belirli yerlerde silah, cephane ve para stoku yapmışlardır. İşte o stoklardan biri de Eşref Bey'in Salihli'deki çiftliğinin mahzenidir. Bu silahlar Rauf Bey vasıtasıyla Çerkez Ethem'e teslim edilmiştir (Kutay, 1990). Çerkez Ethem'in milislerinin silah ve cephane yönünden sıkıntı çekmemiş olması bu nedenledir. Hazır karargâh ve silah stoku teslim edilen Çerkez Ethem için bu aşamadan sonrası, kendi kişisel mahareti, askeri konulardaki bilgisi ve yeteneği ile kuracağı kadronun disiplinine kalmıştır (Ünal, 2000). Halk arasında çete harpleri denilen mücadelede cidden mahir ve yetişmiş olan Çerkez Ethem, vaziyete çok çabuk hâkim olmuş ve emrindeki milis sayısını arttırmıştır (Kutay, 1990). Sakarya'dan başlayarak Çanakkale'ye kadar yöredeki tüm Çerkez yerleşim yerlerine adamlarını göndermiş, atını ve silahını alan birçok vatandaş bu kuvvetlere katılmıştır (Ünal, 2000).

Çerkez Ethem'in oluşturduğu bu milis kuvvetine Kuvve-i Seyyare adı verilmiştir.

³ Çerkez Ethem'i Milli Mücadele'ye davet etmek için Rauf Paşa'nın seçilmesi, onun da Çerkez olması hasebiyle daha etkili olacağı inancından gelir. Rauf Paşa bundan başka da, Milli Mücadele döneminde Çerkezler üzerinde etkilidir (Mango, 2007; s. 273).

Ethem Bey'in Yunanlılarla ilk teması ve savaşı, Ödemiş'in işgalinden sonra Salihli üzerine yürüdükleri zamana rastlar. Bozdağ yaylalarını savunan Çerkez Ethem birlikleri, Yunanlıları ilk kez burada durdurmuşlardır (Kutay, 1990). Bundan sonra da Yunanlılarla birçok kez sıcak temaslar gerçekleştirmiştir.

Kuvve-i Seyyare bir yandan cephede Yunan işgaline karşı savaşırken diğer yandan da iç isyanları bastırmakla meşguldür. Bastırdığı önemli isyanlar arasında Bolu, Düzce, Adapazarı, Anzavur ve Çapanoğlu isyanlarıdır. Bu isyanların bastırılmasında Ethem'in gösterdiği başarı azımsanmayacak kadar önemlidir. Ancak Zamanla Kuva-yı Milliye birliklerinin sayısının çoğalmasında ihtiyaçlarının da artmasına yol açmış ve bu kuvvetlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında bazı sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Bazı Kuva-yı Milliye komutanları belirlenmiş usul ve alınmış kararların dışında halktan usulsüz şekilde yardım toplamaya başlamışlardır (Eroğlu, 1982). Bunların bir kısmı -özellikle çetecilik ve eşkıyalık yapmış olanlar- köyleri yağmalamaya ve talana başlamıştır (Kasalak, 1998). Halkın malını ve parasını gasp yoluyla almışlardır (Apak, 1988). Bu tür hareketler halkı korkutmuş, halkın Kuva-yı Milliye'ye karşı tutumunun kötüleşmesine neden olmuştur (Temel, 1993). Bu tarz olayları önlemek amacıyla Batı Anadolu'da toplanan kongrelerde Kuva-yı Milliye'nin başta asker toplama olmak üzere, her türlü ihtiyaçlarının temini birtakım esaslara bağlanmıştır⁴. Buna rağmen bazı usulsüzlüklere devam edilmiştir.

Düzenli ordunun kurulmasıyla birlikte bu kuvvetlerin büyük bir kısmı dağıtılarak düzenli orduya geçiş sağlanmıştır (Köstüklü, 2002) fakat bazı Kuva-yı Milliye birlik komutanları bu geçişin doğru olmayacağını, düzenli ordu ile bu savaşın kazanılmayacağını belirtmişlerdir. Bunların başında da iç isyanların bastırılmasında önemli rol oynamış Çerkez Ethem⁵ ve biraderleri Tefik ve Reşit Beyler gelmektedir.

Milli Mücadele'nin gerçekleştiği birçok cephe söz konusu olmasına rağmen, en

⁴ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Emin Yaman, **Milli Ordu'dan Düzenli Orduya**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1990, s.389; Alptekin Müderrisoğlu, **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990; Mücteba İlgünel, **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999; Şerafettin Turan, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacı Muhittin Çarıklı'nın Kuva-yı Millîye Hatıraları 1919-1920**, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1967.

⁵ Kafkasya'nın Adıgey bölgesinden göç ederek Bandırma'ya yerleşmiş bulunan Pşav ailesinden Ali Bey'in beş oğlundan en küçüğüdür. 1886 doğumludur. Büyük kardeşlerinden dördünün de (bir kardeşi Balkan Harbi'nde, bir kardeşi de I. Dünya Savaşı'nda şehit olmuştur.) subay olması onun da askerliğe karşı meraklı kılmıştır. Ancak babası onun asker olmasını istemez, fakat Ethem Rüştüye'yi bitirdikten sonra gizlice İstanbul'a gidip, Küçük zabitan Mektebi'ne kaydolar ve Astsubay olarak ordu saflarına katılır. Balkan Harbi'nde ve I. Dünya Savaşı'nda hem tecrübe kazanır hem de yararlı hizmetler yapar. Teşkilat-ı Mahsusa saflarında gerillacılığın gerektirdiği eğitimi görür. Bu arada savaş biter, Ethem de Bandırma'ya döner. (Ünal, 2000;197-198 ; Ethem Cilt: I, 1998;7).

hassas ve faal cephe Batı Cephesiydi. Yunanlılar İzmir'e çıkmışlar, buralarda taarruzlar yapmışlardır (Yalçın, 2006). Onların bu taarruzlarına karşı İzmir'de on yedinci kolordu kumandanı olarak karargâhıyla bizzat Nadir Paşa bulunuyordu. Kuvvet olarak, Kaymakam Hürrem Bey kumandasında 56. Fırkanın iki alayı vardı. Bu kuvvet bilhassa Kolordu Kumandanı'nın emriyle mukavemet ettirilmeksizin büyük hakaretler altında Yunanlılara teslim edilmiştir (Nutuk, 1982). Bu fırkanın bir alayı Ayvalık'ta bulunuyordu. Yunanlılar evvela Ayvalık'a asker çıkardıkları zaman bu fırka Yunan kuvvetlerine karşı 28 Mayıs 1919'da muharebeye girişti (Nutuk, 1982). 5 Haziran 1919'da Miralay Kazım Bey, Balıkesir'deki 65. Fırka'nın kumandasını ele almıştır. Ali Fuat Paşa'nın 18 Haziran 1919'da Garb Cephesine tayin edilmesi ile düzenli ordunun ilk birlikleri ortaya çıkmıştır (Nutuk, 1982).

b-Kuvve-İ Seyyare Komutanı Çerkez Ethem'in Yükselişi

İç isyanların bastırılmasında ve işgallere karşı mücadelede büyük yayarlılıklar gösteren (Türk İstiklal Harbi, 1991) Çerkez Ethem'in ismi, hem ülke genelinde duyulmasına hem de Meclis tarafından önemsenmesine sebep olur. Çerkez Ethem'in bu yükselişi Yozgat'ta çıkan Çapanoğlu isyanını bastırmak için Ankara'ya çağırılması Meclis tarafından büyük bir gösteriyle karşılanmasıyla had safhaya çıkar (Nutuk, 1982). Çerkez Ethem'in Yozgat isyanını başarılı bir şekilde bastırması fevri davranışlarının artmasına sebep olur. Yozgat isyanında ihmali görülen Ankara valisi Yahya Galip Bey'in Divan-ı Harpte yargılanmasını ister (Belen, 1973). Fakat M. Kemal Paşa buna razı olmaz ve ikisi arasında ilk ciddi itilaf ortaya çıkar. Yahya Galip meselesi bir Divan-ı harp meselesi değil, Çerkez Ethem'in güç gösterisinin ilk ciddi örneğidir. Bunun üzerine Çerkez Ethem haddini aşan bir açıklama yapar "*Ankara'ya gelirsem meclis başkanını meclis önünde asacağım*" der ve bu söz meclise de ulaşmıştır (Nutuk, 1982; Esengin, 1975). O dönemin şartları göz önünde bulundurularak bu sözün üzerinde durulmamıştır. Ancak M. Kemal Çerkez Ethem'in bu pervasızlığını hiç unutmayacak ve Çerkez Ethem'le Ankara'da karşılaşmamak için orduyu teftiş maksadıyla Afyon'a geçecektir. Çerkez Ethem de Ankara üzerinden tekrar Kütahya havalisine geçmiştir (Ethem, 1998).

Yine bu dönemde Kuva-yı Milliye'ye yardımcı olur düşüncesiyle Çerkez Ethem'in de katkılarıyla Yeşil Ordu⁶ adında bir örgüt kurulmuştur. M. Kemal de bu örgütün kurulmasını onayladığı gibi hükümetten birçok isim de örgüte üye olmuştur. Çerkez

⁶ Geniş bilgi için bkz., Fethi Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, TTK Yayınları, Ankara, 1988.

Ethem ve biraderleri de bu örgüte üye olmuşlardır. Ancak bir süre sonra Yeşil Ordu'nun kuruluş amaçlarından uzaklaşması, kapatılmasına sebep olmuştur (Nutuk, 1982).

Çerkez Ethem'in Batı Cephesi'ne dönmesi aynı zamanda düzenli ordunun kurulma faaliyetleri yine Ankara Hükümetiyle Çerkez Ethem ve taraftarlarını karşı karşıya getirmiştir. Çünkü Çerkez Ethem düzenli ordunun Yunana karşı başarılı olamayacağını, milis kuvvetlerinin devam etmesini gerekli görmektedir. Çerkez Ethem'e rağmen düzenli ordu kurulur ve Kuvve-i Seyyare de Batı Cephesi Kumandanlığı'na bağlı olarak varlığına devam eder (Yaman, 1990).

Batı Cephesinin çok geniş olmasından dolayı ikiye bölünmesi ve direkt olarak Meclis Başkanlığına bağlanması kararı alınmıştır (Özalp, 1988). Bu, bir süre böyle devam etmiştir. Daha sonra Batı Cephesi -M. Kemal bunun sakıncalarından bahsetmesine rağmen- tek bir cephe haline getirilmiştir. Sınırları çizilen Batı Cephesi Komutanlığına Ali Fuat Paşa atanmıştır (G.C.Z, c.I, 1985). Fakat cephenin çok geniş olması ve tek bir kumandanın bütün cepheyi tetkik etmesinin mahzuru Ali Fuat Paşa tarafından da görülmüş ve ordu komutanının salahiyyetine bağlı olmak üzere bir kumandanlık vekâleti ihdas edilmiştir (G.C.Z, c.I, 1985).

c-Gediz Yenilgisi Ve Ali Fuat Paşa'nın Cephe Kumandanlığından Ayrılması

Ordu Komutanı Ali Fuat Paşa ile düzensiz birlikler arasında çeşitli zamanlarda husumetler söz konusu olmuştur. En son 24 Ekim 1920'de Yunanlılara karşı yapılan Gediz Taarruzunda M. Kemal'in, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin yapılmaması yolundaki telkinlerine rağmen bu taarruz gerçekleştirilmiş ve mağlup olunmuştur (Özalp, 1988; Atay, 2004).

Bu taarruz esnasında Batı Cephesindeki bazı komutanlarla birlikte Çerkez Ethem ve biraderi Tevfik Bey'in kumandasında bulunan Kuvve-i Seyyare, Ordu Kumandanından aldığı emirleri icra etmemiştir (G.C.Z, c.I, 1985). Böylece Gediz Taarruzu da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu taarruzun sonucu bazı açılardan önemlidir. Zira Kuvve-i Seyyare ile nizami birlikleri bir arada yaptığı organize taarruzda alınan sonuç yanında gündeme gelen tartışmalar; nizami birliklerin bir an önce oluşturulması, Ali Fuat Paşa'nın bu cepheden alınması ve Kuvve-i Seyyare'nin de artık nizami birlikler gibi zapt-ı rapt altına alınması gerekli görülmüştür (Ünal, 2000). Ancak bu olumsuz sonuç Batı Cephesi Kumandanı tarafından Çerkez Ethem'in emrinde bulunan Kuvve-i Seyyare'ye, Çerkez Ethem tarafından da Ordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya atfedilmiştir (Özalp, 1988). Ali Fuat Paşa cepheden Meclise gelmiş ve M. Kemal ile yaptığı görüşmede kendisi kusurlu görülmüştür. Ankara Hükümeti, o sırada Moskova'ya bir sefir

göndermeyi planlıyordu ve Ali Fuat Paşa oraya görevlendirdi (Cebesoy, 2000). Batı Cephesi de görülen lüzum üzerine iki cepheye ayrıldı: Garp Cephesinin komutanlığına İsmet Bey, Cenup (Güney) Cephesi komutanlığına da Dâhiliye Vekili olan Refet Bey getirildi (Mango, 2007).

Ali Fuat Paşa'nın Batı Cephesi Komutanlığı'ndan ayrılmasıyla birlikte, Seyyar kuvvetler yönünden yeni bir dönem başlamıştır. Zira seyyar kuvvetlerin tasfiyesinin en hararetli taraftarı İsmet Bey'in Batı cephesine tayini ile Çerkez Ethem ve Ankara arasındaki fikir ayrılığı daha belirgin hale gelmiştir (Tansel, 1991).

Ali Fuat Paşa'nın da Ankara'da olduğu bir sırada Konya isyanı çıkmıştır. Bu isyanın bastırılmasında Refet Paşa'nın bu mıntıkayı tanıması dolayısıyla daha etkili olacağı düşünülerek derhal isyan bölgesine gitmiş ve isyanı bastırmıştır (G.C.Z, c.I, 1985).

Refet Bey cephede asayişini sağlayıp ordunun teşekkül edilmesi ile uğraşırken Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü Bey o esnada Eskişehir'de bulunuyordu. Sonra Meclis'e gelerek M. Kemal ile görüşme talep etti. Kendisine “*Çerkez Ethem'in selamını getirdiğini ve bir meselenin varlığından bahsederek kendilerinin yardımını istediğini*” belirtti. Çerkez Ethem'in talebi şu idi: Refet Bey, Çerkez Ethem'in vesikasına hamil adamların elinden vesikalarını almış, diğer konu ise Çerkez Ethem'in müfrezesine katılmak üzere Ankara'ya 150–200 kişilik bir müfreze gelmiş, ancak Refet Bey bunları ileriye göndermemiş, geriye iade etmiştir (G.C.Z, c.I, 1985). “Bu müfrezenin tekrar kendi yanına gönderilmesini ve Refet Bey'in bunu niçin yaptığını soruyor ve bunu hakaret telakki ediyor” dedi (G.C.Z, c.I, 1985). M. Kemal böyle bir şeyin olamayacağını belirtmesine rağmen tekrar Refet Bey'e sormuştur. Refet Bey asla böyle bir şeylerin vuku bulmadığını, sadece Ankara'dan gelirken, Alaca mevkiinde bir kısım halk kendisine müracaat etmiş, bölgelerinde zorla adam toplandığını, eğer gitmezlerse evlerinin yakılacağını ve hayvanlarının alındığından bahsetmişlerdir. Bunun üzerine bu mevkide bir süre kalmış ve gerçekten bazı insanlar gelip ellerinde asker toplamaya yetkili vesikaları vardır (G.C.Z, c.I, 1985).

Refet Bey bunların elindeki vesikaları alır yırtar. Bunların içinde Çerkez Ethem'in müfrezesinden kaçanların da olabileceğini belirtir. Refet Bey'in bu açıklaması Çerkez Ethem'e ulaştırılır ancak Çerkez Ethem bu sefer şikâyetini bizzat M. Kemal'e yazar ve müfrezesinden birçok kişinin firar ettiğini bunun sebebinin de Refet Bey'in Ankara'da kendisine katılmak isteyen müfrezeyi geri gönderip, bazılarının da vesikalarını yırtmasını ve firarilerin bundan cesaret almasını göstermektedir (G.C.Z, c.I, 1985).

M. Kemal bu telgrafa hem kızmış hem de geçen olayları Hacı Şükrü Bey ile

kendisine iletliğini, niçin bu meselenin bu kadar büyütüldüğünü sorar ve daha sonra Meclise verilmek üzere Çerkez Ethem tarafından yazılan bir telgraf (bu telgraf Refet Bey'e hakaret içermektedir) Hacı Şükrü Bey eliyle Meclis'e sunulmak üzere gönderilmiştir (G.C.Z, c.I, 1985). Buradaki şikâyetlerin Ordu Komutanı Refet Bey'e değil Dâhiliye Vekili Refet Bey'e olduğu ifade edilmektedir. Sadece bu değil Çerkez Ethem'in buna benzer telgrafları başka komutanlar hakkında da mevcuttur (G.C.Z, c.I, 1985). Hacı Şükrü Bey'in Yunanlıların ilk taarruzu döneminde 57.fırkada Alay Komutanlığı yapmış, ancak ordudaki davranışları liyakatli görülmediği için ordudan uzaklaştırılması, bizzat Refet Bey tarafından M. Kemal'den istenmiştir. O da muvafık görüp Ankara'ya davet etmiştir. Hacı Şükrü Bey'in de Refet Bey ile böyle bir teması söz konusu olmuştur. Daha sonra Mebus olarak Meclise girmiştir (G.C.Z, c.I, 1985).

Çerkez Ethem ile Hacı Şükrü Beyin, Refet Bey'e karşı husumetleri onları birlikte hareket etmeye sevk etmiştir. İsmet ve Refet Beyler cephe kumandanlıklarını yürütürken Çerkez Ethem de Birinci Kuvve- i Seyyare Kumandanlığı görevini yürütüyordu. Bir ara hastalanınca yerine kardeşi Tefvik Bey'i bırakıp kendisi Ankara'ya gelmişti (Ünal, 2000). Burada M. Kemal ile görüşüp Batı Cephesi Kumandanlığı'ndan Refet Bey'in alınması gerektiğini ve cephenin tek bir kumanda altında bulunmasının daha iyi olacağını ifade eder. Ayrıca kendisinin can güvenliğinin olmadığını ve bu tehlikeye de Refet Bey'in sebep olduğunu ifade eder (G.C.Z, c.I, 1985). M.Kemal, Refet Bey'in bir hükümet adamı olduğunu, Ordu Kumandanı olduğunu ve Çerkez Ethem'i tehdit edecek bir şey yapmayacağını ve bunun garantisini kendisinin verdiğini söyler ve kısa zamanda da Refet Bey ile barışmaları gerektiğini belirtir. Bu esnada Meclis Başkanlığı'na Kuvve-i Seyyare Kumandanı Tefvik Bey imzalı birtakım harp raporları gelmekte ve bunların hiçbirisi Garp Cephesi Komutanlığı tarafından görülmemiştir (G.C.Z, c.I, 1985). Bu durumda Kuvve- i Seyyare Garp Cephesi Komutanlığını bir üst makam olarak görmemekte ve emre itaatsizlik etmektedir (Tansel, 1965). Daha sonra anlaşılmıştır ki İsmet Bey kumandayı ele aldıktan sonra bazı kumandanları -özellikle Kuvve-i Seyyare- birçok insanı firari, casus, emre itaat etmedi diyerek asıp kesiyor, ya da haneleri basıp onları tehcire zorluyordu (G.C.Z, c.I, 1985). Hâlbuki bu gibi işlerin önünü almak için Meclis, Firariler Hakkında Kanun⁷ Vatana İhanet Kanununu⁸ çıkarmış ve İstiklal Mahkemeleri'ni

⁷ Firariler Kanunu için bkz. Ek-3a ve 3b., "Firariler Hakkında Kanun", **TBMM, Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt:1, 3. Baskı**, TBMM Matbaası, Ankara,1943, s. 22

⁸ Vatana İhanet Kanunu için bkz. Ek-2a, 2b, 2c, 2d., "Hiyanet-i Vataniye Kanunu", **TBMM Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt: 1, 3. Baskı**, TBMM Matbaası, Ankara, 25 Mart 1943, s. 2-3.

kurmuştu⁹. Buna benzer olaylar oldukça çoğalmış ve halktan şikâyet Meclise kadar ulaşmıştır (G.C.Z, c.I, 1985). İsmet Bey bu gibi olayları ortadan kaldırmak için casusluk, firari gibi olayların takibatını İstiklal Mahkemeleri'nin yapacağına dair bir tamim yayınlıyor. Bu tamime göre “Artık ordunun halk ile direkt ilişkisi kalmayacak. Yardım toplama, asker toplama ve diğer her türlü ihtiyacın giderilmesi Cephe Kumandanlığı tarafından sağlanacaktır. Kişilerin yargılanması keyfi olmayacak, Divan-ı Harp'te yargılanmadan hiç kimse yargılanmayacaktır. Bundan evvelini unutup, ama bundan sonrası tümüyle kontrolüm altında olacaktır. Para istenecekse bordrosu ile istenecektir. Her gün muntazam yoklama mevcutları ve cephane raporları bildirilecektir” (Ünal, 2000) şeklindeki direktifler başlangıçtan beri serbest hareket eden Kuvve-i Seyyare birliklerine ters gelir ve İsmet Bey'in bu isteklerini kendilerine karşı özel bir kasıt olduğu şeklinde yorumlarlar. Çerkez Ethem ve İsmet Bey arasında yapılan ilk görüşmede, Çerkez Ethem yayınlanan tamime ılımlı yaklaşır, ancak Çerkez Ethem hava değişimi nedeniyle ayrılınca yerine bakan kardeşi Tefvik Bey, bu tamime uymaz ve emre itaat etmeyerek bu suçları işleyenleri eskisi gibi yine kendisi cezalandırır (G.C.Z, c.I, 1985). Bu durum Ankara ile Çerkez Ethem ve kardeşleri arasındaki husumeti daha da arttırır.

Bu arada başka bir gelişme daha yaşanır. Düşman birçok yerleri kendiliğinden tahliye etmiştir ancak tahliye edilen yerlerde ne mülki ne de adli memurlar yoktur (G.C.Z, c.I, 1985). Bu durumdan faydalanmak isteyen bazı çeteler ve Kuvve- i Seyyare'ye mensup olduğu tespit edilen bazı kişilerin bu bölgelere girip soygun yaptıkları belirlenmiştir. Bunu yağmayı yapanlar, onların daha önce düşmanla işbirliği yaptıklarını gerekçe olarak gösteriyorlardı (G.C.Z, c.I, 1985). İsmet Paşa bu havalinin korunması ve asayişin sağlanması için Eskişehir'den bir jandarma müfrezesiyle beraber Simav ve Havalisi Kumandanlığı namıyla bir zat gönderiyor. Ancak Tefvik Bey bunun yapılmasını kendisine bir güvensizlik ve izzet-i nefislerine şeref ve haysiyetlerine tecavüz telakki ediyorlar ve bu bölgenin asayişinin kendilerinden sorulduğunu ve böyle bir kumandanlığa gerek olmadığını belirtip, birliği Kütahya'ya geri gönderiyor ve aynı zamanda cephe kumandanlığına isyan ediyor (G.C.Z, c.I, 1985). Bu durum Meclis'e intikal ettiğinde M. Kemal o an Ankara'da bulunan Çerkez Ethem'le birlikte birkaç milletvekilini de yanına alarak Eskişehir'e girmeye karar verdi.

⁹ Bkz. Ek 4a, 4b, 4c ve 4e. “İstiklal Mahkemeleri Kanunu”, **TBMM Kavanin Mecmuası, Devre:I**, s. 295-296; (Aybars, 2006;60).

d-Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal ile Arkadaşlarının Çerkez Ethem ve Kardeşleriyle Uzlaşmak İçin Eskişehir'e Yolculuğu

Mustafa Kemal, Garb Cephesi Kumandanlığı ile Kuvve-i Seyyare birlikleri arasında yaşanan bu sürtüşmeler neticesinde gönderilen raporlar doğrultusunda, şuan Ankara'da bulunan Çerkez Ethem'le birlikte birkaç arkadaşını da yanına alarak Eskişehir'e, İsmet Bey'in yanına gitmeye karar verdi. Bu olaylar Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'ye ve Hükümete aksetmesine rağmen M. Kemal'in ricası üzerine resmiyete intikal ettirilmemiştir (G.C.Z, c.I, 1985). M. Kemal ertesi gün gerekli gördüğü arkadaşlarına – Çerkez Ethem'e biraderi Reşit Bey'e, Eyüp Sabri Bey'e Hakkı Behiç Bey'e ve Celal Bey'e bu durumu bildirir- durumu izah eder. Onlar da kabul ederler. Çerkez Ethem gerçekten rahatsızdır, yolculuk zor geçecektir. Ancak M. Kemal kendi özel kompartımanını Çerkez Ethem'e verir ve Eskişehir'e hareket ederler (G.C.Z, c.I, 1985). Bu arada İsmet Bey, Bilecik'tedir.

Eskişehir'de tren mola vermiş ancak bu bekleyiş uzun sürünce M. Kemal bunun sebebini sormuş Çerkez Ethem ve Hacı Şükrü Bey'in trenden indikleri ve henüz dönmedikleri cevabını almıştır. Sonra Hacı Şükrü Bey dönmüştür ama Çerkez Ethem dönmemiştir. Kendisinin çok rahatsızlandığını, artık yolculuğa devam edemeyeceğini bu meseleyi halletmek için kendilerinin gitmesini isteyip, evine gitmiştir. Bu cevap üzerine M. Kemal, İsmet Paşa'yı telgraf başına geçirip derhal Bilecik'ten, Eskişehir'e gelmesini ister ancak İsmet Bey düşman cephesinde bir hareketlilik gördüğünü belirtip geçici de olsa cepheden ayrılamayacağını söyler ve sonrasında M. Kemal bizzat gidip, İsmet Bey'i Eskişehir'e getirir. Ankara'dan getirdiği arkadaşları ile birlikte olayları bir de İsmet Bey'den dinlerler. Arada itilafa düşecek kayda değer bir mesele olmadığı görülür. Sonrasında Reşit Bey ile anlaşma sağlanır. İsmet Bey cephede bulunan Tevfik Bey'in görevine devam etmesini kabul eder (G.C.Z, c.I, 1985). Ancak Reşit Bey bu esnada Çerkez Ethem'in şuan Eskişehir'de olmadığını Hacı Şükrü Bey ile birlikte şehri terk ettiğini söyler. Bununla birlikte Reşit Bey ile anlaşma sağlanmıştır. M. Kemal ve beraberindekiler meselenin hallinden sonra Ankara'ya dönerler. Çerkez Ethem bundan sonraki dönemde de cepheyle ilgili raporlarını hem Batı Cephesi komutanlığına hem de Meclis Başkanlığına göndermektedir (G.C.Z, c.I, 1985).

Bu gelişmelerle birlikte Kuvve-i Seyyare'nin ortadan kaldırılacağına dair endişeler Çerkez Ethem ve biraderlerini huzursuz etmekte ve onları daha fazla hataya sürüklemektedir (Köstüklü, 2000). Kütahya'daki Çerkez Ethem'le, Meclis'teki Reşit Bey arasında, Refet Bey'in görevden el çektilmesine dair bir telgraf görüşmesi gerçekleştirilmiş (G.C.Z, c.I, 1985), eğer gerekirse Düzce'de Sarı Efe'ye haber

göndererek “o havaliden toplananlarla birlikte isyan ediniz ve karşı müdafaa da bulunmayınız” diye bir görüşme Meclis’e intikal eder. Yine bu sıralarda Reşit Bey ile M. Kemal görüşür. Reşit Bey hayatlarından endişe ettiklerini buna sebep olarak da Refet Paşa’yı göstermektedir (G.C.Z, c.I, 1985). Ayrıca Refet Paşa’nın ordu komutanlığından alınıp yerine kendisinin geçirilmesini ister. M. Kemal böyle bir şeyin gerçekleştirilemeyeceğini, korkulacak bir şeyin olmadığını telkin ederek, daha sonra görüşmek üzere Reşit Bey’i gönderir. Kendisi de Müdafaa-i Milliye Vekili ile görüşür ve cepheyle muhabere eder. İsmet Bey, Çerkez Ethem ve biraderlerinin bu güvensizliğine gerek olmadığını, eğer isterlerse onların itimat ettiği Kazım Bey’in birliklerine katılabileceklerini hatta elindeki birçok fırkayı da Kazım Bey’e verebileceğini böylelikle ellerindeki kuvvetlerin eşit olacağını ve artık korkulacak bir şeyin kalmayacağını bildirir (G.C.Z, c.I, 1985). İsmet Bey ile Kazım Bey Eskişehir’de görüşürler. Bu anlaşma sağlanmasına rağmen Çerkez Ethem ve biraderleri Konya çevresinde yine Kuvve-i Seyyare adına hareket ederek yeni kuvvetler toplamaya, Demirci Efe, Yörük Efe gibi isyancılarla gizli telgraf görüşmeleri yapmakta ve bunları Ankara’daki Hükümet aleyhine çevirmektedirler (G.C.Z, c.I, 1985;286; Özalp, 1988).

Bu şekilde hareket etmelerine sebep Batı Cephesi komutanlığının kurulup, kumandan olarak da Refet ve İsmet Beylerin tayin edilmesidir. Bu tayinleri Çerkez Ethem ve biraderleri bir türlü sindirememekte ve kendi varlıklarının ve güçlerinin ortaya çıkması için düzenli orduya karşı cephe almaktadırlar (Turan, 2000). Meclis son bir çare olarak Batı cephesi ile Kuvve-i Seyyare arasındaki itilafı ortadan kaldırmak için içinde Çerkez Ethem’in biraderi Reşit Bey’in de bulunduğu bir heyeti, tekrar Çerkez Ethem’in bulunduğu Kütahya’ya gönderir (G.C.Z, c.I, 1985). Heyet şu ana kadar geçen olayları Meclise yansıyanları ve Meclisin ortak kararı olan “*bilâkaydüşart Meclis’in emrine itaat olunacaktır. Kendileri cephe de vaziyet alıp bilâkaydüşart kumandaya tabi olacak ve itaat eyleyeceklerdir. Kuvve-i Seyyare’nin şurada burada bulundurduğu irtibat zabıtlarının hususi şifreleri ellerinden alınacak ve onlar sırf bir vazife-i insaniye ifa ettikleri iddia olduğu, yani Kuvve-i Seyyare’de müstahdem efrad ve zabitanın ailelerine de baktıkları için onların vazifeleri devam edecek ve ancak ordu şifresiyle muhabereye mezuniyet verilecektir. Kuvve-i Seyyare rast geldiği yerden asker celp ve cem etmeyecektir ve ahzi asker şubeleri, diğer orduda olduğu gibi, muayyen kadrolarında asker verilecektir ve bunlar da bunu kabul edecektir (G.C.Z,c.I, 1985)*” sözünü Çerkez Ethem ve biraderlerine tekrar etti. Onlar da Meclis’e karşı bir tavırları olmadığını Batı Cephesinde bulunan İsmet ve Refet Beylere güvenmediklerini belirttiler (G.C.Z, c.I, 1985). Bu arada Kuvve-i Seyyare’nin yapmış olduğu birçok kahramanlıkları anlattılar. Heyetin Çerkez Ethem ile

görüşmede bulunduğu esnada Kütahya'ya Eskişehir'den Refet Bey' in kumandası altında asker geldiği haberini alınca, haklarında fiili harekâtın başladığına karar verdiler (G.C.Z, c.I, 1985). Bunu direkt olarak heyete söylemediler. Ancak aldıkları tertibat ve vaziyet onu gösteriyordu (G.C.Z, c.I, 1985). Akabinde İsmet Bey'den bir telgraf alıyorlar: “*oraya asker gelecektir, siz Gediz cihetlerine gidiniz*” diye. Bu telgraf onları biraz rahatlatmıştır. Ancak endişeleri tamamen ortadan kalkmamıştır. Heyet, Reşit Bey hariç Ankara'ya hareket ettiğinde Çerkez Ethem de Büyük Millet Meclisi Riyasetine, Heyet-i Vekiliye'ye, Garp Cephesi Kumandanlığı'na bir telgraf çekerek (G.C.Z, c.I, 1985), tüm bu mevkilere güvenmediğini ve yeni bir hükümetin teşkil ettirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (G.C.Z, c.I, 1985).

Heyetin Ankara'ya dönüşü neticesinde kanaat şu şekilde idi:

1. Çerkez Ethem ve biraderleri hakkında 29 Nisan 1920 tarihinde çıkarılan “Vatana ihanet yasası” uygulanmalı.

2. Eğer Çerkez Ethem ve biraderleri Kuva-yı Milliye adı altında yaptıkları yararlılıklar göz önünde bulundurularak, affedilme meylı artarsa Hükümetin ve Meclisin iradesinin zedeleneceği.

3. Yasaya göre yargılandıkları ve suçlu buldukları halde Meclis hala affetmek istiyorsa bunu Meclis'e sunacakları.

4. Kuva-yı Milliye'nin, iç isyanların bastırılmasında, asayişin sağlanmasında ve Batı Cephesinde Yunan ilerlemesine karşı vur-kaç taktiği kullanarak düşmanı en azından oyalayarak düzenli ordu kuruluncaya kadar, ordunun büyük bir eksikliğini gidermesine rağmen, düzenli orduya geçmek en büyük zarurettir.

Çerkez Ethem ve biraderlerinin tüm asayişsizliklerine ve kural tanımaz hırslarına rağmen Meclis bu zatların daha öncesinde yaptıkları vatana hizmetleri dolayısıyla asla acele karar vermek istememiş ve olabildiğince hüsnüniyetlerini ortaya koymuşlardır. Ancak tüm bu durumu kendilerinin vazgeçilmez oldukları yolunda telakki eden Çerkez Ethem ve biraderleri bütün uzlaşma teşebbüslerini akim bırakmışlardır. Batı Cephesi Kumandanı İsmet Bey'in konuyla ilgili görüşleri alınmış, Çerkez Ethem'in hüsnüzannına rağmen İsmet Bey, Çerkez Ethem ve birliklerinin bu bölgeden daha sonra tekrar tanzim edilmek üzere çekilmelerinin memleketin selametine olacağını ifade etmiştir.

Çerkez Ethem ve biraderlerine karşı yapılan tüm iyi niyet çalışmaları bir sonuç vermemiştir. Yeni kurulan hükümetin bekası, Meclisin gücünü ve kudretini gösterebilmesi, her şeyden önce kurulan yeni hükümetin kanuna uygun, hukukun gerektirdiği şekilde davranacağını gösterebilmesi için harekete geçme zamanı gelmiştir (Çelik,2007). Fiilen isyan eden Çerkez Ethem'e karşı 27 Aralık 1920'de alınan bir

kararla, 29 Aralık'ta askeri harekât başlamıştır (Tansel, 1965). Bir ay süren bir uğraş sonunda 24 Ocak 1921'de isyan sonlanmış ve düzenli orduya alternatif olabilecek hiçbir kuvvet kalmamıştır (Cebesoy, 2000). Çerkez Ethem isyanının sonlandırılmasıyla Kuva-yı Milliye devri kapanıp, Kuva-yı Nizamiye devri başlamıştır (Şapolyo, 2009).

Sonuç

Çerkez Ethem birlikleri Düzenli ordu kuruluncaya kadar önemli bir askeri boşluğu doldurmuş, Ankara'da kurulan hükümetin bir anlamda askeri kanadını oluşturmuştur. 1919- 1921 yılları arası göstermiş olduğu yararlılıklar, hiç şüphesiz Millî Mücadelenin kazanılmasında önemli rol oynamıştır. Özellikle, Osmanlı ordularının terhis edilmesinden sonra başlayan işgaller karşısında, düzenli bir ordunun bulunmaması, Çerkez Ethem kuvvetlerinin değerini daha da iyi ortaya koymaktadır. Yunan işgal güçlerine karşı vur-kaç taktiğini kullanarak onları yavaşlatması, görmezden gelinemeyecek kadar önemli başarılarıdır.

Diğer taraftan ülke içerisinde çıkan iç isyanların bastırılmasındaki Çerkez Ethem'in başarısı, yeni kurulan hükümetin otoritesinin artırılmasına katkıda bulunmuştur. Hatta Yozgat isyanını bastırmak için Ankara'ya geldiğinde büyük gösterilerle karşılanmış, Meclis üyelerinin övgülü sözleriyle gururu okşanmıştır. Bu durum aynı zamanda Çerkez Ethem'in hırslarının da kamçılanmasına sebep olmuştur. Özellikle Yozgat isyanının bastırılması esnasında ve sonrasındaki gelişmelerde Çerkez Ethem'in davranışlarında kontrol edilemez bir durum ortaya çıkmıştır. Kendisini Millî Mücadele hareketinin askeri lideri şeklinde görmesi, Ankara Hükümeti'ni hafife alan davranışlara girmesi onun vatanperverliğine gölge düşürmüştür.

Düzenli ordunun kurulup, Kuva-yı Milliye güçlerinin tasfiye edilme kararı, Çerkez Ethem'i rahatsız etmiş, bunun sonucunda da Batı Cephesi Komutanlığı'nın emri altına girmeyerek, bağımsız bir kuvvet gibi davranmıştır. Bu durumu onu Ankara Hükümeti ile karşı karşıya getirmiştir.

Sonuç olarak Çerkez Ethem ve kardeşleri tarih önünde Meclis otoritesine aykırı tutum ve davranışların neticesinde "Vatana İhanet Yasası" ile yargılanmışlardır. Yoksa Yunanlıların işgal ettiği İzmir bölgesine geçtikten sonra ve Atina'da bulunduğu süreler içerisinde asla ne Yunanlılarla ne de diğer işgal güçleriyle iş birliği yaparak Millî Mücadele'nin aleyhinde bir harekette bulunmamışlardır. Onların en büyük hataları yabancılara karşı bağımsızlık savaşı verilirken Millet Meclisi'nin yaptığı yasaları, kendi ihtiraslarına heba etmeleri olmuştur.

Yapılan araştırma neticesinde düzenli ordu birlikleriyle Çerkez Ethem birlikleri

arasında vuku bulan çatışmada ölen asker sayısı 10'u geçmemektedir. Bu durum Çerkez Ethem ve biraderlerinin niyetinin yeni kurulan devlete karşı değil, iktidarın otoritesine karşı olduğunu ortaya koymaktadır.

Hiçbir kişi veya kurum, Hâkimiyet-i Millîye'den daha üstün değildir. Millet idaresinin tecelli ettiği Meclis, bütün güçlerin üstünde varlığını devam ettirir. Bu güce karşı gelenler milletin iradesini karşısında bulur ve hukukun gereği yerine getirilir.

KAYNAKLAR

- AKÇORA, Ergünöz; Milli Mücadele Süresi İçerisinde Kuva-yı Milliye Hareketinin Doğuşu, Askeri Tarih Bülteni, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Yıl: 18, Sayı: 342, Şubat 1993, Ankara, 1993.
- APAK, Rahmi; Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, TTK. Yayınları, Ankara, 1988.
- ARIBURNU, Kemal; Sivas Kongresi, Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla. Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1997.
- ATAY, Falih Rıfkı; Çankaya, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2004.
- AYBARS, Ergün; İstiklal Mahkemeleri, Zeus Kitabevi, İzmir, 2006.
- AYDIN, Nurhan; "İstiklal Savaşında Atatürk'ün Stratejisi", İlk Adımdan Cumhuriyet'e Milli Mücadele Sempozyumu Bildirileri, Ed.: Osman Köse, Step Ajans, İstanbul, 2008.
- BELEN, Fahri; Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1973.
- CEBESOY, Ali Fuat; Milli Mücadele Hatıraları, Temel Yayınları, İstanbul, 2000.
- COŞKUN, Alev; Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.
- DEMİRAYAK, Saadettin; Kuva-yı Milliye'nin Aydın'da Doğuşu, Aydın, 2007.
- EROĞLU, Hamza; Türk Devrim Tarihi, Ankara, 1977.
- EROĞLU, Hamza; Türk İnkılâp Tarihi, MEB Yayınları, İstanbul, 1982.
- ESENGİN, Kenan; Milli Mücadele'de İç Ayaklanmalar, Ağrı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1975.
- ETHEM, Çerkez; Anılarım, Cilt:I, Berfin Yayınları, İstanbul, 1998.
- İLGÜNEL, Mücteba; Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.
- KASALAK, Kadir; "Kuva-yı Milliye'nin Askeri açıdan Etüdü", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı:42, Cilt: 14, Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılı Özel Sayısı", Kasım 1998.
- KILAĞIZ, Nuran; "Kuva-yı Milliye'nin Doğuşu ve Milli Mücadeledeki Rolü", İlk Adımdan Cumhuriyet'e Milli Mücadele Sempozyumu Bildirileri, Ed.: Osman Köse, Step Ajans, İstanbul, 2008.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri; "Batı Cephesi", Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I, AKTDYK, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.

- KÖSTÜKLÜ, Nuri; “Milli Mücadele’de Batı Cephesi, Savaşlar ve Zaferler, Türkler, Cilt: 16, YTY, Ankara, 2002.
- KUTAY, Cemal, Çerkez Ethem Dosyası, Cilt 1, Boğaziçi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1990.
- LEWIS, Bernard; Modern Türkiye’nin Doğuşu, Çev: Metin Kırathı, TTK Basımevi, Ankara, 1970.
- MANGO, Andrew; Atatürk, Modern Türkiye’nin Kurucusu, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007.
- MÜDERRİSOĞLU, Alptekin; Kurtuluş Savaşı’nın Mali Kaynakları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990.
- Nutuk, Cilt: II, 1920-1927, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982.
- ÖZALP, Kazım; Milli Mücadele 1919-1922, T.T.K Basımevi, 3. Baskı, Ankara, 1988.
- ÖZKAYA, Yücel; Kuvâ-yı Milliye, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: VIII, Sayı: 24, (Temmuz 1992’den ayrı basım), Ankara, 1992.
- SELEK, Sabahattin; Anadolu İhtilâli, İstanbul, 1976.
- TANSEL, Selahattin; Atatürk ve Kurtuluş Savaşı 1919-1922, Türkiye Vakıflar Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1965.
- TANSEL, Selahattin; Mondros’tan Mudanya’ya Kadar, Cilt: IV, MEB Yayınları, İstanbul, 1991.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, Cilt:1, 24 Nisan 1336- 21 Şubat 1336 (1921), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sanem Matbaası, Ankara, 1985.
- TBMM, Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt:I, 3. Baskı, TBMM Matbaası, Ankara,1943.
- TEMEL, Mehmet; İşgal Yıllarında İstanbul’un Durumu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- TEVETOĞLU, Fethi; Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, TTK Yayınları, Ankara, 1988.
- TURAN, Şerafettin; Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacım Muhittin Çarıklı’nın Kuva-yı Milliye Hatıraları 1919-1920, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1967.
- TURAN, Şerafettin; İsmet İnönü, Yaşama Dönemi ve Kişiliği, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, T.T.K Basımevi, Ankara, 2000.
- TÜRK İSTİKLAL HARBI İÇ AYAKLANMALAR Cilt: IV, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, , Ankara, 1991.
- ÜNAL, Muhittin; Kurtuluş Savaşı’nda Çerkeslerin Rolü, Takav Matbaası, Ankara, 2000.
- YALÇIN, E. Semih; Mustafa Kemal Atatürk, Hayatı ve Eseri, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006.
- YAMAN, Ahmet Emin; Milli Ordu’dan Düzenli Orduya, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1990.